

بررسی ویژگی‌های تقلب در صورت‌های مالی و تاثیر آن در سیاست‌های جامعه
حسین کامرانی^۱ - بیژن عابدینی^{۲*} - محمد حسین رنجبر^۳ - فائق احمدی^۴
تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۱۳ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۱

چکیده:

هدف این پژوهش بررسی ویژگی‌های تقلب در صورت‌های مالی و تاثیر آن در سیاست‌های جامعه است. تقلب در صورت‌های مالی شامل هرگونه اقدام عمدی توسط شرکت برای گمراه کردن استفاده‌کنندگان از این صورت‌های مالی به ویژه سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان از طریق تهیه و انتشار صورت‌های مالی حاوی اشتباه با اهمیت می‌باشد. تقلب آثار منفی در ابعاد مختلف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دارد. تقلب از طریق خدشه وارد کردن به اخلاق و فرهنگ جامعه و سیاست‌های دولت در تامین منافع مردم و از بین رفتن منابع در جهت مبارزه با آن، مانع بسیار مهمی برای ارتقای فرهنگ کار و رقابتی شدن فعالیت‌های سازنده و خنثی شدن تلاش‌ها در جهت کاهش فقر و تبعیض اجتماعی می‌باشد. با افزایش تقلب جامعه با توجه به بدبینی‌های ایجاد شده درجا زده و در بعضی موارد به افول کشیده می‌شود.

واژگان کلیدی: تقلب، صورت‌های مالی، سیاست‌های جامعه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

-
- ^۱ - دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران
kamarani@gmail.com
- ^۲ - استادیار، گروه حسابداری، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران: نویسنده مسئول
استادیار، گروه حسابداری، دانشکده حسابداری و مدیریت، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران
abdini56@gmail.com
- ^۳ - استادیار، گروه مدیریت مالی و حسابداری، دانشکده علوم انسانی، واحد بندر عباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران
ranjbar@gmail.com
- ^۴ - استادیار، گروه مدیریت مالی و حسابداری، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران
ahmadi21@gmail.com

۱- مقدمه

در ابتدا نیاز به یک تعریف روشن و دقیق از موضوع تقلب و توضیح مدل مفهومی که باعث بینش عمیق نسبت به موضوع می‌شود، لازم به نظر می‌رسد. به طور کلی تعاریف متعددی در مورد تقلب بیان شده است و اجماع نظری درباره تعریف تقلب وجود ندارد. جوامع حرفه‌ای حسابداران نیز در این مورد، تعاریفی را برای تقلب برشمردند.

استاندارد حسابرسی استرالیا در سال ۲۰۰۴ (AUS,210) تقلب را عمل عمدی یک یا چند نفر از جمله مدیریت، کارکنان و یا اشخاص ثالث، با استفاده از فریب برای به دست آوردن مزیت غیر عادلانه و غیر قانونی تعریف می‌کنند. (Shamki, 2009)

انجمن حسابداران امریکا نیز در بیانیه حسابرسی شماره ۹۹ در اکتبر ۲۰۰۲ سه ویژگی برای تقلب در نظر گرفته و اعتقاد دارد این سه عامل موجب بروز تقلب هستند که به مثلث تقلب معروف هستند. (Rasha and Andrew, 2012).

طبق بند ۴ بخش ۲۴۰ استانداردهای حسابرسی ایران، تقلب هرگونه اقدام عمدی و فریب کارانه یک یا چند نفر از مدیران، کارکنان یا اشخاص ثالث، برای برخورداری از یک مزیت غیر-قانونی می‌باشد (کمیته فنی سازمان حسابرسی، ۱۳۸۸). این نکته قابل توجه است که تفاوت بین تقلب و اشتباه در این است که تقلب همراه با قصد و نیت است ولی اشتباهات ناشی از اعمال غیر عمدی است. (همان)

اکثر مردم از تقلب به عنوان یک عمل بد یاد می‌کنند. به طور کلی تقلب نوعی کلاهبرداری و فریبکاری است که باعث ایجاد برتری ناعادلانه منتقل بر دیگران می‌شود. یعنی یک طرف قرارداد از طرف دیگر اطلاعات بیشتری در مورد موضوع معامله دارد.

انجمن حسابداران خبره نیجریه (۲۰۰۶) تقلب را عمل عمدی یک یا چند نفر شامل مدیریت، کارکنان یا اشخاص ثالث که منجر به ارائه اطلاعات نادرست از صورت‌های مالی شود، بیان نموده است.

تعریف تقلب از نگاه انجمن حسابداران رسمی امریکا عبارتند از تحریف عمدی حقیقت به منظور اجبار فردی دیگر در اتکا بر آن، جهت دادن چیز با ارزشی که به وی تعلق دارد یا واگذاری حق قانونی بازنمایی کذب حقیقت امر، خواه با واژگان یا با رفتارها یا ادعایی کذب یا گمراه کننده، یا با پنهان سازی آن چه باید افشا می‌شده است که گمراه می‌کند و با این انگیزه صورت می‌گیرد که فرد دیگری را به نحوی گمراه کند که از نظر حقوقی به ضرر خود عمل

کند. در اجرای عملیات حسابرسی گفته می‌شود که ارائه‌های نادرست از دو نوع عمل ناشی می‌شود:

- گزارشگری مالی متقلبانه که ارائه گزارش‌های مالی نادرست به شکل عمدی به منظور گمراه کردن استفاده کنندگان.

- سوءاستفاده از دارایی‌ها که به شکل سرقت دارایی‌های شرکت بوده و اثر آن به خوبی در گزارش‌های مالی منعکس نشده است. (استانداردهای حسابرسی شماره ۹۹ آمریکا، بند ۶)

انجمن حسابرسان داخلی آمریکا، تقلب را به این صورت توصیف می‌کند: هرگونه عمل غیرقانونی که ویژگی‌هایی از قبیل فریب، پنهان سازی یا نقض اعتماد دارد. این اعمال به استفاده از تهدید خشونت آمیز یا نیروی فیزیکی وابسته نیست. تقلب به وسیله گروه‌ها و سازمان‌ها اجرا می‌شود، تا پول، اموال، یا خدمات به دست آورند، از پرداخت پول یا از دست دادن خدمات اجتناب کنند یا منافع فردی یا سازمانی را تضمین کنند. (استانداردهای حسابرسی داخلی، ۲۰۱۳) همچنین انجمن حسابرسان داخلی، تقلب و رفتار نادرست را به گروه‌های، ریسک گزارش-گری مالی، ریسک عملیاتی و ریسک رعایت تقسیم بندی می‌کند.

در تعریف دیگری توسط انجمن بازرسان رسمی تقلب (امریکا)، تقلب عبارتند از: هرگونه عمل غیرقانونی که دارای یکی از ویژگی‌های نیرنگ، خیانت در امانت و پنهان کاری باشد که این اعمال نیازمند کاربرد خشونت و اجبار فیزیکی ندارد. به عبارتی دیگر تقلب از سوی افراد و سازمان‌ها برای به دست آوردن پول، دارایی، یا خدمت انجام می‌شود تا از پرداخت وجوه یا از دست دادن خدمات خودداری کنند؛ یا نفع تجاری یا فردی به دست آورند. (گلدمن و کافمن، ۲۰۰۹) بنابراین از دیدگاه این انجمن تمام رویدادهای غیر مترقبه، کلک، حيله‌گری یا مخفی-کاری و...، راه‌های غیر منصفانه برای فریب دیگران است. (پوریا نسب، ۱۳۸۴)

برینک و ویت (۱۹۸۲) تقلب را تهدیدی که هدف آن سو استفاده از منابع می‌باشد تعریف کرده‌اند و آن را به عنوان نگرانی اصلی مدیریت مطرح نمودند.

ادریبجی و دادا (۲۰۰۷) تقلب را فریب عمدی به قصد محروم کردن شخص دیگری از اموال و حقوقش و نیز برنامه ریزی و اجرای آن به صورت مستقیم و غیر مستقیم تعریف نموده است.

آبرشت و همکاران (۱۹۹۵) و هوارد (۲۰۰۵) نیز تقلب را به اختلاس کارمند، تقلب مدیریت، کلاهبرداری، تقلب فروشنده، تقلب مشتری و تقلب متفرقه طبقه بندی کرده است.

میرناد والاس نیز تقلب را برنامه‌ای از پیش طراحی شده برای فریب دیگران از طریق ارائه اسناد و مدارک ساختگی تعریف نموده است. از آن جایی که تقلب اقدامی عمدی است، تقلب در صورت‌های مالی ساده نیست و معلول عوامل متعددی است و به شیوه‌های متفاوتی نیز اعمال می‌شود.

رضایی (۲۰۰۵) تقلب در صورت‌های مالی را شامل هرگونه اقدام عمدی توسط شرکت برای گمراه کردن استفاده‌کنندگان از این صورت‌های مالی به ویژه سرمایه‌گذاران و اعتبار‌دهندگان از طریق تهیه و انتشار صورت‌های مالی حاوی اشتباه با اهمیت بیان می‌کند. (رضایی، ۲۰۰۵)

۲- نظریه‌های تقلب

ماهیت و محتوای رفتار کج روانه از گذشته تاکنون و از یک جامعه تا جامعه دیگر بسیار متفاوت است اما این نظریه‌ها از بعضی جنبه‌های نظری با یکدیگر هم پوشانی داشته و از جهاتی می‌توانند با یکدیگر ترکیب شوند تا درک معقولی از جنبه‌های عمده رفتار کج روانه فراهم سازند. (گیدنز، ۱۳۸۴)

حسابرسان به شناسایی تخلفاتی که منجر به مخدوش شدن گزارشگری مالی شود علاقه زیادی از خود نشان می‌دهند. نظریه‌ها و الگوهای کشف تقلب، با وجود اینکه هر کدام به تنهایی تضمین‌کننده کشف تقلب در حسابرسی نیستند، اما می‌توانند مکمل خوبی برای حسابرس در کشف تقلب و علت شناسی آن باشند. (مهرانی و حصارزاده، ۱۳۸۷) نظریه‌های تقلب را می‌توان از دو منظر و دیدگاه مورد بررسی قرار داد:

- نظریه‌های پیشگیری و اصلاح (جرم شناسی)
- نظریه‌های کشف تقلب (حسابرسی).
- نظریه‌های غالب در مورد پیش‌گیری و اصلاح (جرم شناسی) عبارتند از:
 - نظریه جرم شناسی کلاسیک
 - نظریه زیست‌شناختی جرم
 - نظریه‌های روان‌شناختی
 - نظریه جامعه‌شناختی

نظریه جرم شناسی کلاسیک: جرم شناسی کلاسیک که مبتنی بر اصول فلسفی سودمندگرایی است، ریشه در این باور دارد که نوع بشر موجوداتی منطقی و حسابگر هستند. در نتیجه، اقداماتی را انجام می‌دهند تا از درد دوری جویند و خوشنودی را در خود ایجاد کنند. نام دو نظریه پرداز

(بکارا از ایتالیا و بنتام از انگلستان) با جرم‌شناسی کلاسیک درآمیخته است. (پوریانسب و احمدی، ۱۳۹۱)

نظریه زیست‌شناختی جرم: نخستین کوشش‌ها برای تبیین جرم و شکل‌های دیگر شناسایی جرم اساساً مدعی کشف ویژگی‌هایی در جمجمه جنایت‌کاران شد که آنها را از افراد پیرو قانون متمایز می‌ساخت، زیر بنای نظریه زیست‌شناختی به لومبروسو گیدنز پزشک ایتالیایی برمی‌گردد. این نظریه، جنبه‌های تشریحی، فیزیولوژی، تشخیص بیماری و بیوشیمی شخص بزهکار را مطالعه می‌کند. (نجفی، ۱۳۸۹)

نظریه‌های روان‌شناختی جرم، مانند تبیین‌های زیست‌شناختی، تبهکاری را با انواع خاص شخصیت مربوط می‌دانند. بنا بر نظر فروید، تا اندازه زیادی حس اخلاقی ما ناشی از خودداری‌هایی است که در کودکی در طی مرحله رشد یاد می‌گیریم. گفته می‌شود که روان‌رنجوران، افرادی کناره‌گیر و بی‌احساس هستند که از خشونت به خاطر خود آن لذت می‌برند. (گیدنز، ۱۳۸۴)

نظریه جامعه‌شناختی: این نظریه بیان می‌دارد که ماهیت جرم به نهادهای اجتماعی جامعه بستگی دارد. یکی از مهمترین جنبه‌های تفکر جامعه‌شناختی درباره جرم، تأکید بر ارتباطات متقابل میان هم‌نوایی و کج‌روی است که از نظر متفکرین این سبک زمینه‌های اجتماعی مختلف است. (گیدنز، ۱۳۸۴) دورکیم، عوامل اجتماعی و تأثیر محیط بر زندگی انسانها و سوق دادن آنها به سوی بزهکاری را دارای اهمیت فراوانی می‌دانست. (نجفی توانا، ۱۳۸۹) نظریه‌های غالب در مورد کشف تقلب عبارتند از: نظریه قله کوه یخی و نظریه سوسک حمام در نظریه قله کوه یخی، تقلب مانند کوه یخی است که روی آب قرار گرفته، وجوه ساختاری بالای سطح آب و در دید همگان قرار دارد اما جنبه‌های رفتاری زیر سطح آب پنهان است و برای حسابرس آسوده خیال خطر دارد و مانند یخ نهفته در آب در کمین کشتی نشینان است.

عوامل ساختاری شامل: سلسله مراتب، منابع مالی، هدف‌های سازمان، مهارت‌ها و توانایی‌های کارکنان، وضعیت فن‌آوری، استانداردهای عملکرد و اندازه‌گیری کارایی.

عوامل رفتاری (جنبه‌های نهفته) شامل: نگرش‌ها، احساسات مانند ترس و خشم و... ارزش‌ها، هنجارها، هم‌کنش، پشتیبانی و خرسندی مطرح شد. این نظریه بر تکرارپذیری تقلب تأکید دارد. (تیموری، ۱۳۸۶)

۳- انواع تقلب

اشکال مختلف تقلب در حوزه‌های مالی بر اساس گزارش انجمن بازرسان رسمی تقلب عبارتند از: فساد مالی، سوء استفاده از دارایی‌ها و تقلب در گزارشگری مالی. (انجمن بازرسان رسمی تقلب، ۲۰۰۸)

- فساد مالی: به عنوان تقلبی تعریف می‌شود که در آن متقلبان از نفوذ خود در یک تراکنش مالی به منظور کارپردازی برای منافع شخصی خود یا دیگری به غلط استفاده می‌کنند. مانند پذیرش پورسانت و درگیر شدن در تضاد منافع، رشوه خواری، باجگیری و زورگیری اقتصادی.
- **سوءاستفاده از دارایی‌ها:** شامل اختلاس در دارایی‌ها که اغلب به عنوان تقلب کارکنان شناخته می‌شود، می‌باشد که به وسیله یک شخص و یا گروهی از افراد به منظور کسب منافع مالی غیر منصفانه انجام می‌شود. (رامنی و استن بارت، ۲۰۰۶)

- **تقلب گزارشگری مالی:** عبارت از تحریف عمدی در نتایج صورت‌های مالی به منظور ارائه تصویر نادرست از شرکت مانند بیش‌نمایی دارایی‌ها و کم‌نمایی هزینه‌ها و کم‌نمایی دارایی‌های دزدیده شده، می‌باشد فریبکاری از طریق سند سازی و دستکاری یا تغییر سوابق حسابداری یا مدارک پشتوانه تهیه صورت‌های مالی و ارائه نادرست یا حذف عمدی رویدادها، معاملات یا سایر اطلاعات با اهمیت در صورت‌های مالی صورت می‌پذیرد. (وکیلی فرد و همکاران، ۱۳۸۸)

همچنین، می‌توان تقلب را بر حسب مفاهیم سازمانی که در آن رخ می‌دهد، به دو گروه تقلب درون سازمانی و تقلب برون سازمانی طبقه بندی کرد.

تقلب درون سازمانی را نیز می‌توان به دو گروه تقلب کارکنان و تقلب مدیریت تقسیم بندی کرد. تقلب درون سازمانی کارکنان شامل اختلاس، تقلب در حقوق و دستمزد، تقلب و دستکاری چک، تقلب در صدگیری و پرداختنی، سرقت دانش فنی و اطلاعات محرمانه شرکت می‌باشد. (گلدمن و کافمن، ۲۰۰۹) تقلب درون سازمانی مدیریت شامل سوءاستفاده مأموریت و تفریحات، پنهان کردن، گزارشگری مالی متقلبان و تضاد منافع، اختلاس/ دزدی، گرفتن رشوه می‌باشد. (همان)

هر چند که میزان و تنوع تقلب مدیریت در مقایسه با تقلب کارکنان کمتر است، ولی تقلب مدیریت، زیان بیشتری را به شرکت تحمیل می‌کند. زیرا، مدیران اختیار بیشتری دارند و فرصت آنان برای فریب کاری بیش تر از کسانی است که زیر دست آنان کار می‌کنند. (گلدمن و کافمن، ۲۰۰۹) تقلب همچنین ممکن است به دست افراد برون سازمانی مانند فروشندگان،

تأمین کنندگان مواد اولیه تولید، پیمانکاران، مشاوران و مشتریان از طریق افزودن بر مبلغ صورت‌حساب، ارسال صورت‌حساب مجدد و مواد نامرغوب (بر خلاف قرارداد معامله)، ارائه اطلاعات نادرست درباره کیفیت و ارزش کالاها خریداری شده یا وضعیت اعتبار مشتریان بر علیه سازمان انجام شود. این گروه برون سازمانی ممکن است به انجام اعمالی مانند رشوه دهی به اعضای سازمان نیز متوسل شوند. (تیموری، ۱۳۸۶)

۴- اهمیت پرداختن به تقلب

تقلب مسئله بسیار مهمی است زیرا دارای ماهیت پنهانی است که به تخریب اعتماد عمومی منجر می‌شود. تقلب یک مسئله فراگیر و جهانی است و اینکه دارای پیامد منفی مالی و غیر مالی دارد.

براساس آماری که انجمن بازرسان تقلب در (۲۰۰۹) ارائه نموده‌اند اروپا ۸۳٪، امریکا و آفریقا ۸۷٪ و برزیل ۹۰٪ از شرکت‌های انتفاعی و غیر انتفاعی (دولتی) از تقلب متاثر شده‌اند که در این میان بنگاه‌هایی که در زمینه ارتباطات فعالیت می‌کردند ۴۶٪ و شرکت‌های شیمیایی ۱۵٪ به ترتیب بالاترین و پایین‌ترین سطح تحت تاثیر تقلب قرار داشتند. از مجموع گزارش‌های واصله مربوط به تقلب ۳۷٪ مربوط به شرکت‌های دولتی و ۳۱٪ شرکت‌های بورسی و مابقی شرکت‌های خصوصی‌اند.

تقلب دارای پیامدهای منفی مالی و غیر مالی است که اندازه‌گیری پیامدهای منفی مالی تقلب به منظور محاسبه هزینه واقعی تقلب به دلایل زیر غیرممکن است:

- ۱- تقلب ماهیتاً یک امر پنهانی است،
- ۲- برخی تقلب‌ها هرگز کشف نمی‌شوند،
- ۳- برخی تقلب‌های کشف شده بدلائل مختلف گزارش نمی‌شوند یا رسماً پیگیری نمی‌شوند،

۴- سازمان و نهاد رسمی برای جمع‌آوری اطلاعات وجود ندارد.

۵- آمار و برآوردها همه ماجرا را نشان نمی‌دهند. مثلاً براساس آمار منتشره در ایالات متحده که توسط بازرسان تقلب، از مجموع ۱۸۲۲ تقلب کشف شده، میانه تقلب ۱۶۰۰۰۰ دلار بوده است.

به طور میانگین ۳۰٪ از تقلب‌ها منجر به زیان ۵۰۰۰۰۰۰ دلاری و ۲۵٪ از موارد منجر به زیان‌های بیش از ۱۰۰۰۰۰۰۰ دلار شده است. (انجمن بازرسان تقلب، ۲۰۱۰)

تعدد و پراکندگی خطر تقلب

فرایند تعیین خطر تقلب نیاز به درکی همه جانبه از تقلب و زیر مجموعه‌های آن در هر سازمان دارد. این امر می‌تواند شامل جمع‌آوری اطلاعات از منابع خارجی مانند اخبار صنایع، شکایات و تسویه جرائم حقوقی، اجتماعی و انتظامی و همچنین سازمان‌هایی مانند انجمن حسابرسان داخلی، انجمن حسابداران رسمی آمریکا، انجمن بازرسان خبره تقلب و انجمن حسابداران خبره کانادا باشد. این کار همچنین مستلزم شناخت فرایندهای کسب و کار سازمان و گردآوری اطلاعات در مورد تقلب بالقوه از منابع خارجی، مصاحبه با کارمندان و برپایی جلسات طوفان فکری با آنها، بررسی شکایات رسیده از اطلاع‌دهندگان و همچنین اجرای روش‌های تحلیلی باشد.

طبقه‌بندی مفهومی متفاوتی برای سازماندهی خطرات تقلب سازمان وجود دارد. گزارش انجمن بررسی کنندگان خبره تقلب در مورد اختلاس و تقلب کارکنان، خطرات تقلب را به سه گروه عمده گزارش مالی متقلبانه، سوء استفاده از دارایی و فساد مالی طبقه‌بندی می‌کند. با استفاده از طبقه‌بندی ارائه شده توسط انجمن بررسی کنندگان خبره تقلب به عنوان نقطه شروع می‌توان طبقه‌بندی جدیدی با جزئیات بیشتر به منظور تشخیص خطرهای ویژه تقلب سازمان تدوین کرد. خطرات بالقوه تقلب شامل موضوعات زیر است:

دستکاری عمدی گزارش‌های مالی می‌تواند به موارد زیر منجر شود:

الف) درآمدهای گزارش شده نادرست

ب) هزینه‌های گزارش شده نادرست

ج) اقلام ترازنامه‌ای نادرست شامل ذخایر

چ) افشای بیش از حد یا تغییر بعضی اطلاعات

ه) اختفای اختلاس دارایی‌ها

و) اختفای دریافت‌ها و مخارج غیر مجاز

ی) اختفای تحویل، واگذاری و استفاده از دارایی‌های غیر مجاز

۱- سوء استفاده از:

الف) دارایی‌های مشهود بوسیله:

- کارکنان

- مشتریان

- تامین‌کنندگان
- کارکنان سابق و سایر افراد بیرون از سازمان
- ب) دارایی‌های نامشهود
- ج) فرصت‌های کسب و کار
- ۲- فساد مالی شامل:
 - الف) پرداخت رشوه و انعام مخفیانه به
 - شرکت‌ها
 - اشخاص خصوصی
 - ماموران دولتی
- ب) دریافت رشوه، زیرمیزی و انعام مخفیانه
- ج) همدستی و مساعدت با دیگران به منظور انجام تقلب. (رهنمود عملی، ۱۳۸۹)

۵- شیوه‌های انجام تقلب در صورت‌های مالی

عمده‌ترین روش تقلب در صورت‌های مالی به صورت بیش‌نمایی دارایی‌ها و درآمدها و یا کم‌نمایی بدهی‌ها و هزینه‌ها است.

البته گاهی اوقات عکس موارد یاد شده رخ می‌دهد؛ یعنی با کم‌نمایی دارایی‌ها یا درآمد و بیش‌نمایی بدهی‌ها یا هزینه‌ها، تقلب در صورت‌های مالی صورت می‌گیرد. به طور کلی، پنج شیوه متداول برای انجام تقلب در صورت‌های مالی وجود دارد.

ثبت درآمدهای واهی:

بدین معنی که کالا یا خدمتی ارائه نشده، اما در دفاتر حساب‌های دریافتی بدهکار و درآمد بستانکار می‌شود. از نمونه‌های آن می‌توان به مشتریان جعلی و فروش‌های جعلی اشاره کرد. این نوع تقلب باعث افزایش دارایی‌ها و در نهایت بیش‌نمایی (بیشتر از واقع نشان دادن) سود خواهد شد و متداول‌ترین نوع تقلب صورت‌های مالی است. تقلب صورت‌های مالی شرکت‌هایی نظیر گلوبال کراسینگ، کوئست، فور زد بست از این نوع بوده است.

ارزیابی نادرست دارایی‌ها

از نمونه‌های این شیوه می‌توان بیش‌نمایی دارایی‌های جاری، مانند دستکاری حساب موجودی‌ها را نام برد. با بیش‌نمایی موجودی پایان دوره، بهای تمام شده کالای فروش رفته کاهش

یافته و در نهایت سود بیشتر از واقع گزارش می‌شود. مورد دیگر، ارزیابی نادرست دارایی‌ها و سرمایه‌ای کردن مخارج تحقیق و توسعه به جای هزینه به منظور جایگزین کردن آنهاست. همچنین، ثبت نکردن هزینه استهلاک دارایی‌های مشهود و نامشهود، بیش‌نمایی دارایی‌ها در زمان تحصیل و ادغام، نشان دادن دارایی‌ها در صورت‌های مالی، در حالی که آن دارایی در حقیقت واقع در مالکیت واحد نیست. از دیگر مواردی است که می‌توان نام برد، تقلب در صورت‌های مالی ورلدکام، فارمور از این نوع بوده است.

حذف عمده بدهی‌ها و هزینه‌ها:

این کار به منظور بهتر نشان دادن وضعیت مالی انجام می‌شود؛ مانند ثبت نکردن حساب‌های پرداختنی و سایر بدهی‌ها، ثبت کردن درآمدها و سودهای تحقق نیافته و در نظر نگرفتن بدهی‌های حقوقی، انرون در تقلب صورت‌های مالی خود این شیوه را به کار برده است.

افشای ناکافی:

افشا نکردن تغییر در رویه‌های حسابداری و تخطی از اصول حسابداری و یا هر اطلاعات با اهمیت دیگری که در صورت افشا بر نتایج صورت‌های مالی و تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان اثر می‌گذارد. از دیگر نمونه‌ها می‌توان به ارائه نادرست ماهیت عملکرد یک بنگاه، ارائه نادرست تصمیم‌های مدیریت و افشا نکردن کافی آنها اشاره کرد.

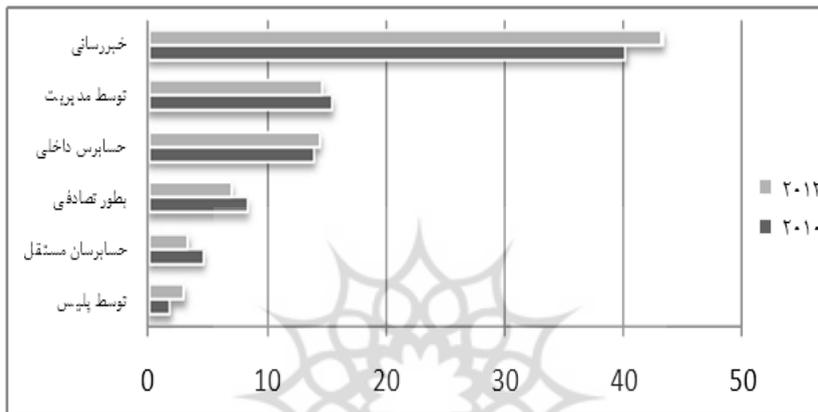
استفاده نادرست از تفاوت زمانی:

در این روش، درآمدهای دوره بعد را در دوره جاری شناسایی و در مقابل، هزینه‌های دوره جاری را به دوره یا دوره‌های بعد منتقل می‌کنند. چرا که این پدیده باعث از بین رفتن نتایج، عملیات عادی و عملکرد شرکت‌های مذکور می‌شود. این نوع رسوایی مالی که باعث ایجاد شک در بازار سرمایه شده، در مواردی منجر به کاهش اعتماد بازار سرمایه و فعالان آن به اطلاعات گزارش‌های مالی شده و در نهایت باعث به وجود آمدن بازاریابی با کارایی ضعیف شده است. از طرفی با هر تقلبی که صورت می‌گیرد، قابلیت اتکا، کیفیت، شفافیت و یکپارچگی فرایند گزارشگری مالی تضعیف می‌شود و مجامع حرف‌های حسابداری و حسابرسی تحت فشار قرار می‌گیرند؛ به طوری که درستی و بی‌طرفی حرفه حسابرسی خدشه دار می‌شود (به خصوص حساب‌رسان و موسسه‌های حسابرسی) و اعتماد عمومی و اطمینان به حرفه حسابرسی و حسابداری از بین می‌رود. در نمودار زیر، درخت تقلب را مشاهده می‌نمایید.

آموزش‌ها و ارتباطاتی است که از وقوع تقلب پیشگیری می‌کند در حالی که کشف تقلب بر فعالیت‌ها و روش‌هایی تأکید دارد که بلادرنگ و با حساسیت زمانی، وقوع تقلب را تشخیص می‌دهد یا در می‌یابد که تقلبی در شرف وقوع است. (رحیمیان، ۱۳۹۰)

همان طور که شکل ۲ نشان می‌دهد براساس گزارش سالانه انجمن بازرسان رسمی تقلب یکی از مهم‌ترین راه‌های کشف تقلب در سازمان‌ها، خبررسانی از طریق ایجاد و برقراری خطوط تلفنی داغ است.

شکل ۲- راه‌های اولیه کشف تقلب



۷- خصوصیات تقلب صورت‌های مالی

در سال ۱۹۹۹، کمیته ترید وی (Treadway) مطالعه‌ای تحت عنوان تقلب در صورت‌های مالی را ارائه کرد که به ویژگی‌های ۲۰۴ شرکتی که صورت‌های مالی متقلبانه گزارش کرده‌اند مربوط می‌شود. یافته‌های مهم مطالعه فوق به شرح زیر بود:

۱- ۷۲ درصد تقلب‌ها توسط مدیران ارشد سازمان و بقیه به وسیله مدیران مالی، مدیران عملیاتی، اعضای هیئت مدیره و دیگر افراد سازمان انجام شده بود.

۲- بیشترین و معمول‌ترین روش‌های مورد استفاده برای ارتکاب تقلب شامل: شناسایی نادرست درآمدها، بیش‌نمایی دارایی‌ها، و کم‌نمایی هزینه‌ها می‌باشد. در بخش درآمدها، تقلب مربوط به ثبت درآمدهای جعلی و ثبت پیش از موعد درآمدها می‌شد. در بخش دارایی‌ها، تقلب شامل بیش‌نمایی دارایی‌های موجود، ثبت دارایی‌های جعلی یا دارایی‌هایی که در مالکیت شرکت نبودند، سرمایه محسوب کردن اقلامی که باید به حساب هزینه برده می‌شدند و افشای ناکافی و عدم تناسب دارایی‌ها می‌شد.

۳- بیشتر شرکت‌های متقلب در دوره جاری و دوره‌های قبل داری زیان خالص بودند لذا

شاید فشارهای مالی، انگیزه‌ای برای ارتکاب تقلب از سوی این شرکتها شده بود. ۴- در ۵۵ درصد شرکتها، گزارش حسابرسی سالهای قبل مردود اعلام شده بود و در گزارش حسابرسی برخی از شرکتها مواردی همچون دعاوی حقوقی، نبود اطمینان و بندهای توضیحی دیده می‌شد.

تقلب مالی

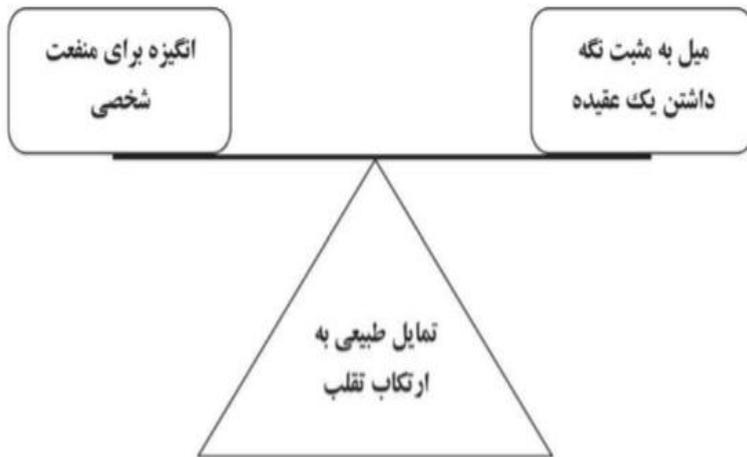
تاکنون نظریه‌ها و دیدگاه‌های زیادی در مورد عوامل به وجود آورنده تقلب ارائه شده است که هر کدام سعی در ارائه نظر درباره عناصر تشکیل دهنده تقلب داشته‌اند. از جمله این نظریه‌ها می‌توان به نظریه جرم، نظریه رفتار برنامه ریزی شده، نظریه لوزی تقلب و نظریه مثلث تقلب اشاره کرد. نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده را نخستین بار آیزن در سال ۱۹۹۹ مطرح کرد که این نظریه بر نقش قصد و نیت یا همان برنامه ریزی در تشریح رفتار تاکید دارد. در واقع این نظریه عقیده دارد که پیش زمینه هر رفتار را رویکردها، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتار ادراکی تشکیل می‌دهد. مطالعات قبلی پنج عامل را که دارای تاثیر متقابل هستند به عنوان عوامل توصیف کننده تقلب صورت‌های مالی برشمردند که شامل حساب آرایبی، روش‌های تقلب، انگیزه، نبود نظارت می‌باشد.

۸- مدل پیشنهادی بنیاد پیت، مارویک و میشل

این مدل بیان می‌کند که تقلب نتیجه یک اثر متقابل بین نیروهای شخصی فردی و محیط خارجی است. سه دسته عمده متغیرهای ارائه دهنده این نیروها عبارت از: فشارهای محلی، فرصتهای ارتکاب تقلب و ویژگی‌های شخصیتی است. ترکیب این سه متغیر به ارتکاب تقلب می‌انجامد. (مرادی و سلیمانی، ۱۳۹۰)

معادله خیانت

ابزار مفهومی دیگر مطرح در زمینه تقلب است که روی تعادل دو آرزوی رقیب در تصمیم به ارتکاب تقلب اتکا دارد. این معادله عنوان می‌کند که سایر تئوری‌ها توجه کمی به نقش انگیزه دارند که یک طرف مهم در معادله خیانت است. بسیاری از اعمال خائنانه دنیای واقعی دارای یک زیان انگیزه می‌شوند تا اینکه به علت میل طبیعی به منفعت انگیزه شوند. (مرادی و سلیمانی، ۱۳۹۰) الگوی برجسته از همسانی هستند. از این روست که اغلب متقلبین به علت میل به اجتناب از (یاجبران)



شکل ۲- معادله خیانت

۹- افزایش اهمیت تقلب و مصداق‌های آن

بنابر گفته فارل (۱۹۹۹) تخمین دقیق میزان هزینه تقلب و مصداق‌های آن معمولاً امری مشکل است زیرا بسیاری از تقلبها و سوء استفاده‌ها کشف نمی‌شوند و همه موارد کشف شده نیز افشا نمی‌شوند. افزون بر این، تاثیر مالی رفتارهای مجرمانه نیز قابل اندازه‌گیری نخواهد بود. با این حال و بر مبنای تخمینی احتیاط آمیز، هزینه تحمل شده از سوی سازمانها تقریباً برابر با ۶ درصد درآمد سالانه و یا بیش از ۴۰۰ میلیارد دلار در هر سال خواهد بود. به عبارت دیگر، به صورت روزانه و برای هر کارمند مبلغی برابر با ۹ دلار خواهد شد. لازم به یادآوری است که در این محاسبه، هزینه‌های غیرمستقیم دیگری همچون هزینه‌های قانونی، حسابداری، بیمه و هزینه از دست رفتن بهره‌وری ناشی از استخدام و اخراج کارکنان در نظر گرفته نشده است. (خانی، ۱۳۸۶) براساس بررسی انجمن حسابداران رسمی امریکا در سال ۲۰۰۲، می‌توان منافع دیگری به شرح زیر برای یک سازمان و از طریق به کارگیری برنامه‌ها و کنترل‌های قوی جهت جلوگیری و ممانعت از تقلب، منظور کرد:

- افزایش ارزش بازار:

برپایه پژوهش انجام شده در امریکا، از راه تغییر اعمال حاکمیت بد به خوب، شرکت‌ها می‌توانند بین ۱۰ تا ۱۲ درصد افزایش در ارزش بازار خود داشته باشند.

- کاهش جریمه‌های دولتی:

برپایه اطلاعات ارائه شده در امریکا، شرکت‌ها از طریق جدیت در بکارگیری برنامه‌هایی که

مانع انحراف از قوانین می‌شود تا ۴۰ درصد کاهش در جریمه‌ها خواهند داشت.

• کاهش طرح دعاوی بر علیه شرکت:

پیامدهای مخرب و زیانبار فساد مرز نمی‌شناسد، اما تاثیرات منفی آن در کشورهای در حال توسعه به مراتب بیشتر از کشورهای توسعه یافته است. حفظ نشان تجاری و شهرت آن و... در واقع، فساد اقتصادی پدیده‌ای است که در همه جوامع، اعم از توسعه یافته یا در حال توسعه یافت می‌شود. در بسیاری از موارد عملکرد بازارهای آزاد را دچار اختلال مینماید و فساد هزینه‌های گزافی به بار می‌آورد و باعث کندی روند توسعه اقتصادی می‌شود و به شکل‌گیری طبقه نوکیسه در بسیاری از جوامع، بویژه در کشورهای در حال توسعه می‌انجامد. (رنجبر، ۱۳۸۴)

۱۰- توفان فکری (بارش افکار) راهی برای کشف تقلب

توفان فکری، موثرترین و احتمالاً متداول‌ترین فرایند گروهی است. این روش را بیش از شصت سال پیش، اسپورن (۱۹۵۳) در شرکتی تبلیغاتی به منظور افزایش کمیت و کیفیت ایده‌های تبلیغاتی طراحی کرد و چنان مورد استفاده و استقبال مردم و سازمان‌ها در غرب قرار گرفت که جزئی از زندگی آنها شد. توفان فکری روشی به منظور برانگیختن خلاقیت در گروه است که برای تولید تعداد زیادی ایده در مورد یک مساله به کار می‌رود. این واژه به زبان ساده به معنای تشویق افکار است.

در کشور ما، استاندارد حسابرسی شماره ۳۱۵ با عنوان شناخت واحد مورد رسیدگی و محیط آن و برآورد خطرهای تحریف با اهمیت، اعضای گروه حسابرسی را درباره احتمال آسیب‌پذیری صورت‌های مالی واحد مورد رسیدگی از تحریف‌های با اهمیت به بحث و گفتگو ملزم کرده است. چنین بحث‌ها، فرصت‌هایی را برای اعضای با تجربه گروه حسابرسی شامل مدیر حسابرسی، به وجود می‌آورد تا اطلاعاتی را که بر اساس شناخت از واحد مورد رسیدگی پیدا کرده‌اند با اعضای گروه در میان گذارند. اعضای گروه نیز فرصت می‌یابند درباره خطرهای تجاری که واحد مورد رسیدگی در معرض آن قرار دارد و نحوه و احتمال آسیب‌پذیری صورت‌های مالی از تحریف‌های با اهمیت، تبادل اطلاعات کنند. میزان بحث‌ها به نقش، تجربه و نیازهای اطلاعاتی اعضای گروه حسابرسی بستگی دارد. (کمیته تدوین استانداردهای حسابرسی، ۱۳۸۸)

۱۱- نگرش‌های اساسی برای ردیابی تقلب

دو نگرش اساسی برای ردیابی تقلب وجود دارد که شامل نگرش الزام آور و نگرش بازار می-

باشد.

نگرش الزام آور:

برخی از افراد متعهد، که وظیفه جمع‌آوری اطلاعات را دارند ممکن است در هنگام کار تخلف را شناسایی کنند. این طبقه شامل حساب‌برسان و بورس‌آوراق‌بهدار است. این گروه‌ها برای کاری که انجام می‌دهند حق الزحمه دریافت می‌کنند و این دریافت برای نتیجه‌ای نیست که حاصل می‌شود.

نگرش بازار:

اینگونه نگرش، یک سیستم پاداش برای افرادی که تخلف را افشا کنند، فراهم می‌سازد. این تشویق‌ها می‌تواند به صورت پرداخت نقدی باشد که به افشاکننده پرداخت می‌شود و اعتباری که برای آنان بدست می‌آید مانند تحلیلگران مالی که اگر کلاهبرداری را افشا کنند سابقه درخشانی برای آنها محسوب می‌گردد. (حساس یگانه و همکاران، ۱۳۸۸)

۱۲- تاثیر تقلب در جامعه

تقلب آثار منفی در ابعاد مختلف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دارد. تقلب از طریق خدشه وارد کردن به اخلاق و فرهنگ جامعه و سیاست‌های دولت در تامین منافع مردم و از بین رفتن منابع در جهت مبارزه با آن، مانع بسیار مهمی برای ارتقای فرهنگ کار و رقابتی شدن فعالیت‌های سازنده و خنثی شدن تلاش‌ها در جهت کاهش فقر و تبعیض اجتماعی می‌باشد. با افزایش تقلب جامعه با توجه به بدبینی‌های ایجاد شده درجا زده و در بعضی موارد به افول کشیده می‌شود. در این بین حتی افزایش آگاهی و فرهنگ نیز باعث نمی‌شود یک سازمان قربانی تقلب نشود. در حالی که سازمان غافل از این واقعیت است که تقلب همچنان می‌تواند رخ دهد. دلاپورتس (۲۰۱۳) بیان کرد که مجرمین برای فریب دیگران زمانی از موقعیت خود به عنوان حسابدار حرفه‌ای استفاده می‌کنند که آنها با یک بحران ویژه‌ای روبرو شوند که منجر به انجام رفتار جنایتکارانه توسط آنان می‌گردند. در این میان قربانیان نیز از تقلب رنج می‌برند و آسیب روحی و روانی از آثار فیزیکی و زیانبار تقلب می‌باشد. قربانیان نه تنها پول و زیان‌های مالی دیده‌اند بلکه امنیت، اعتماد بنفس و عزت نفس خود را از دست می‌دهند. بنابراین تقلب یک پدیده ضد ارزشی و اخلاقی می‌باشد و گسترش آن باعث مخدوش شدن ارزش‌های اجتماعی و اخلاقی مانند عدل و انصاف و صداقت و درستکاری می‌گردد. (کشیری، ۱۳۸۹).

۱۳- آثار تقلب بر صورت‌های مالی

تقلب صورت‌های مالی مانند هر نوع تقلب دیگری، آثار مخربی را به دنبال دارد و خسارتهای

اقتصادی جبران ناپذیری را در شرکت‌های درگیر به وجود می‌آورد که در نهایت منجر به ورشکستگی آنها شده و باعث از دست رفتن دهها و در مواردی هزاران فرصت شغلی به ویژه برای افراد درگیر در تقلب خواهد شد؛ چرا که این پدیده باعث از بین رفتن نتایج، عملیات عادی و عملکرد شرکت‌های مذکور می‌شود. این نوع رسوایی مالی که باعث ایجاد شک در بازار سرمایه شده، در مواردی منجر به کاهش اعتماد بازار سرمایه و فعالان آن به اطلاعات گزارش‌های مالی شده و در نهایت باعث به وجود آمدن بازارهایی با کارایی ضعیف شده است. از طرفی با هر تقلبی که صورت می‌گیرد، قابلیت اتکا، کیفیت، شفافیت و یکپارچگی فرایند گزارشگری مالی تضعیف می‌شود و مجامع حرفه‌ای حسابداری و حسابرسی تحت فشار قرار می‌گیرند؛ به طوری که درستی و بیطرفی حرفه حسابرسی خدشه دار می‌شود (به خصوص حسابرسان و موسسه‌های حسابرسی) و اعتماد عمومی و به ویژه سرمایه‌گذاران و اعتبار دهندگان از استفاده کنندگان به منظور گرفتن تصمیم‌های اقتصادی اطمینان به حرفه حسابرسی و حسابداری از بین می‌رود. پس از آنجایی که ارائه صورت‌های مالی گمراه کننده و مخدوش از زیانبارترین چالش‌های پیشروی سازمان‌ها به ویژه بنگاه‌های اقتصادی می‌باشد، توجه هر چه بیشتر به این موضوع به آنها کمک می‌کند تا صورت‌هایی مالی تهیه کنند که مبنایی صحیح برای تصمیم‌گیری استفاده کنندگان را فراهم آورد و همچنین خود را از خسارت‌ها و زیان‌های ناشی از این نوع تقلب که در نهایت می‌تواند یک شرکت را منجر به ورشکستگی کند، حفظ نمایند.

تقلب مدیریت

تحقیقات نشان داده‌اند که پیش بینی تقلب، تقریباً غیر ممکن است. در واقع بسیاری از خصوصیات و ویژگی‌های مرتبط با جرم کارمندی، دقیقاً همان‌هایی هستند که سازمان‌ها به هنگام استخدام کارمندان خود در جستجوی آنها هستند. (ردگر و همکاران، ۲۰۰۳)

تقلب مدیریت، تقلبی است که مدیریت بواسطه تحریف صورت‌های مالی مرتکب می‌شود. تقلب مدیریت می‌تواند منافع مسئولین مالیاتی، سهامداران و اعتبار دهندگان را با مخاطره مواجه کند.

۱۴- نتیجه گیری

تاکنون نظریه‌ها و دیدگاه‌های زیادی در مورد عوامل به وجود آورنده تقلب ارائه شده است که هر کدام سعی در ارائه نظر درباره عناصر تشکیل دهنده تقلب داشته‌اند. از جمله این نظریه‌ها می‌توان به نظریه جرم، نظریه رفتار برنامه ریزی شده، نظریه لوزی تقلب و نظریه مثلث

تقلب اشاره کرد. نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده را نخستین بار آیزن در سال ۱۹۹۹ مطرح کرد که این نظریه بر نقش قصد و نیت یا همان برنامه‌ریزی در تشریح رفتار تأکید دارد. در واقع این نظریه عقیده دارد که پیش‌زمینه هر رفتار را رویکردها، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتار ادراکی تشکیل می‌دهد. مطالعات قبلی پنج عامل را که دارای تاثیر متقابل هستند به عنوان عوامل توصیف‌کننده تقلب صورت‌های مالی برشمردند که شامل حساب‌آرایی، روش‌های تقلب، انگیزه، نبود نظارت می‌باشد.

پیشگیری از تقلب و کشف آن موضوعاتی به هم وابسته‌اند اما مفاهیم یکسانی نیستند. پیشگیری از تقلب شامل خط‌مشی‌ها، رویکردها، آموزش‌ها و ارتباطاتی است که از وقوع تقلب پیشگیری می‌کند در حالی که کشف تقلب بر فعالیت‌ها و روش‌هایی تأکید دارد که بلادرنگ و با حساسیت زمانی، وقوع تقلب را تشخیص می‌دهد یا در می‌یابد که تقلبی در شرف وقوع است.



منابع فارسی

کتاب

- رحیمیان، نظام‌الدین (۱۳۸۹)، مدیریت خطر تقلب در کسب و کار، انتشارات اطلاعات، چاپ دوم

مقالات

- امید حیدری، سعید افشان بذر (۱۳۹۱)، بررسی اثر ویژگی‌های فردی حساب‌برسان در تعیین اهمیت بسترهای خطر تقلب، فصلنامه پژوهش‌های تجربی حسابداری مالی، سال دوم، شماره اول

- حسین اعتمادی، حسن زلفی (۱۳۹۲)، کاربرد رگرسیون لجستیک در شناسایی گزارشگری مالی متقلبانه، فصلنامه دانش حسابداری، سال ۱۳، شماره ۵۱

- حمید رضا وکیلی فرد، سعید جبارزاده کنگرلویی، اکبر پوررضا و سلطان احمدی (۱۳۸۸)، بررسی ویژگی‌های تقلب در صورت‌های مالی، مجله حسابداری، شماره ۲۱۰

- غلامحسین مهدوی، مصطفی کاظم‌نژاد، (۱۳۸۸)، استفاده از قانون بنفورد در حسابداری مستمر، دانش و پژوهش حسابداری، شماره ۱۹

- محمدرضا رستمی، جعفری اعظم درگیری (۱۳۹۲)، بررسی قانون بن فورد در بورس اوراق بهادار، پژوهش‌های مدیریت در ایران، سال هفدهم، شماره اول

- نظام‌الدین رحیمیان، میثم آخوندزاده (۱۳۹۳)، بررسی کیفیت برگزاری جلسات توفان فکری میان حساب‌برسان مستقل، مجله دانش حسابداری، سال اول، شماره ۵۵

English Resources

Article

- Agbeja, O., & Sokunle, O. T. (2016), **An Assessment of the Role of External Auditor in the Detection and Prevention of Fraud in Deposit Money Banks in Nigeria (2005-2014)**. Management, 3(1)

- Ahmed, N., Mohd-Nor, J. and Mohd-Saleh, N. (2009), **Fraudulent Financial Reporting and Company's Characteristics**, Accountin Perspectives, Vol.7 (3)

- Bourke, N. and Van Peurse, K. (2004), **Detecting Fraudulent Financial Reporting: Teaching the Watchdog New Tricks**. Working Paper, Department of Accounting. University of Waikato. New Zealand

- Kaminsky, K. A., Wetzal, T. S., and Guan, L. (2004), **Can Financial Ratios Detect Fraudulent Financial Reporting?** Managerial Auditing Journal, Vol. 19(1)

-Beasley, M. S., J. V. Carcello, D. R. Hermanson and P. D. Lapedes(2000), **Fraudulent Financial Reporting: Consideration of Industry Traits and Corporate Governance Mechanisms**. *Accounting Horizons*, Vol. 14 (4)

Document

- Aghghaleh, S. F., Iskandar, T. M., & Mohamed, Z. M. (2014). Fraud risk factors of fraud triangle and the likelihood of fraud occurrence: Evidence from Malaysia. *Information Management and Business Review*, 6(1), 1-7
- Agnew, R. (2012). Reflection on “a revised strain theory of delinquency.” *Social Forces*, 91(1), 33–38. doi: 10.2307/2578977
- Agyei-Mensah, D. B. k. (2015). The determinants of financial ratio disclosures and quality: Evidence from an emerging market. *Ijafr International Journal of Accounting and Financial Reporting*, 5(1)
- Albrecht, C. C., Albrecht, C. O., Albrecht, W. S., & Zimbleman, M. (2015). *Fraud examination*. Mason, OH: South-Western CENGAGE learning

